

BRIGADA U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA

Pripreme boraca i jedinica za predstojeće završne operacije vršene su u svako slobodno vrijeme. Štabovi su uigravani u rukovođenju jedinicama, a posebno u organizovanju sadejstva pješadije i ostalih rodova, posebno sa artiljerijom i minobacačima. Iz brigade su izdvojeni neki bolesni i u dotadašnjim borbama iscrpljeni borci; oni su stavljeni na raspolaganje štabu Banijskog odreda, odnosno nekim kotarskim komandama mjesta kojima su teritorijalno pripadali ili, pak, Komandi vojnog područja Banije. Istovremeno je sređivana odjeća, obuća, prevozino-pre, nosna oprema, naoružanje.

Partijsko-politički rad partijske i skojevske organizacije bio je posebno intenzivan na učvršćenju moralno-političkog stanja o jedinicama. Jednom riječju, svi faktori komandovanja i rukovođenja bili su zaposleni. Sređeno je i stanje starješinskog kadra, i ono je marta 1945. godine bilo:

Štab brigade: komandant Buro Pjevač (deveti po redu ratni komandant brigade), komesar Janko Mraković, načelnik štaba Radovan Božić, adutant Ljuban Čordaš, zamjenik komesara Nedo Radenović, obavještajni oficir Jovo Hrkić, referent saniteta Ljubomir Božović, intendant Mirko Bjelanović.

Komandiri i komesari prištabskih jedinica:

— četa automatičara: komandir Aleksa Pintar, komesar Nikola Borojević;

— jurišna četa: komandir Stevan Arbutina, komesar Dušan Pešut;

— prateća četa: komandir Stojša Milinković, komesar Branko Šesto;

— inžinjerska četa: komandir Stojan Mataruga, komesar Duro Hodalj;

— četa za vezu: komandir Mladen Čule, komesar Brankica Borojević;

— intendantura brigade: komandir Simo Erak, komesar Miloš Božić;

Štab 1. bataljona:

komandant Dragan Muidža, zamjenik Dragan Preradović, komesar Dušan Trbojević, zamjenik komesar Pero Medić.

Štab 2. bataljona:

komandant Nikola Crnojević, zamjenik Milan Janjaniin, komesar Ljuban Brkić, zamjenik komesara Pero Todorović.

Štab 3. bataljona:

komandant Nikola Crnojević, zamjenik Ivan Prglej, komesar Miloš Kon, zamjenik komesara Miloš Peškir.

Štab 4. bataljona:

komandant Ostoja Begović, zamjenik Dragan Mrazovac, komesar Stanko Lončarević, zamjenik komesara Damjan Stapar.

Poslije (izvršenih (priprema, 15. ii 16. marta u s. Velika Gradusa, kraj Sunje, štab brigade je izvršio smotru boraca i jedinica. U zoru 17. marta, neprimijećena od neprijatelja, brigada je napustila liniju Kostajnica, Sunja, Sisak i krenula pravcem: s. Velika Gradusa—Jošavica—Patuša—Dodoši—Mali Gradac—Trnovac—Kozaperovica do Brestika, gdje je ostala do jutra 19. marta 1945. godine.⁴⁵⁹

Ujutro 19. marta u 6 časova produžilo se pravcem: s. Kozaperovica—s. Brezovo Polje—s. Žirovac—s. Stabandža do s. Todorovo, gdje se zanoćilo.

U toku marša između s. Žirovca i s. Stabandže, posmatrali smo nalete naše i savezničke avijacije u dolini rijeke Une, u rejonu Boisanska Otoka i Bosanska Krupa. Bombardovala je štab i dijelove 373. legionarske »Tigar« divizije i druge objekte na željezničkoj pruzi Bihać—Bosanski Novi.⁴⁶⁰ Istovremeno su sa Banije u pravcu Cazina i Bihaća maršovale i ostale jedinice 7. banijske divizije, a sa Korduna 8. kordunaška divizija. Sa jugoistoka je 8. korpus u sastavu 4. armije napadao neprijatelja na frontu rijeka Una—Gospić.

U toku 20. marta brigada je produžila pravcem s. Skokovi—s. Tiržačka Raštela—s. Donja Gata—s. Vrsta. Prema planu štaba 7. divizije predviđeno je čišćenje manjih nepri-

459 Arhiv VII, kut. 818, reg. br. 3/1.

460 Isto, kut. 814, reg. br. 7/1 i 3/18.

jateljskih uporišta sjeverozapadno od Bihaća, zbog čega je naša brigada orijentisana ka selima Vrsta i Brekovica.

U rejonu s. Vrsta štab brigade je obaviješten da su se dijelovi 373. legionarske »Tigar« divizije utvrdili u rejonu s. Turija-Majdan. Odlučeno je da se neprijatelj napadne iz pokreta ujutro 21. marta, uz obezbjeđenje od s. Brekoviće i Ostrošca.

U napad su krenuli 2. i 3. bataljon, dok su 1. i 4. ostali u rezervi. Kasnije su 1. i 4. upućeni na pravac Ostrožac—s. Brekovica radi obezbjeđenja prodora 2. i 3. bataljona pravcem s. Turija—s. Zlopoljac—s. Kamenica.

U dvanaestočasovnim borbama, sa manjim prekidima, brigada je uspjela da protjera neprijatelja iz s. Turija-Majdan d da — pred noć 21. marta — posjedne liniju s. Zlopoljac—s. Zappleće. Istovremeno je 2. brigada, sa dijelovima 8. kordunaške divizije, zauzela s. Papari, čime je grad i garnizon Bihać bio šire okružen sa sjeverozapada.

U borbama za s. Turija-Majdan i s. Zlopoljac neprijatelj je imao osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu, a gubici brigade su — 2 mrtva i 5 ranjenih.⁴⁶¹

Istovremeno je sa jugoistoka, pravcem Donji Lapac—Bihać nastupila 26. dalmatinska divizija, koja je 21. marta počela borbe sa okolnom odbranom Bihaća na liniji Drenovača (tt. 581)—Hrastnik (k. 705)—Vršak (k. 690). U isto vrijeme i 8. brigada 20. divizije nastupa desnom obalom Une u pravcu s. Riipača. Sutradan 22. marta počela je »Bihaćka operacija«.⁴⁶²

Spoljna odbrana Bihaća, a pogotovo odbrana grada, davala je jak otpor. Ali, 26. dalmatinska divizija i 8. brigada 20. divizije su do 26. marta zauzele spoljna utvrđenja s juga i istoka i upale u grad. Ipak, grad Bihać je oslobođen poslije dva dana, 28. marta. U tdku Bihaćke operacije jedinice 4 korpusa (7. i 8. divizija) su napadale garnizon Bihać sa sjeverozapada i sprječavale pojačavanje garnizona od Bosanske Krupe i Cazina uz dolinu rijeke Une, u čemu je bila angažovana 7. banijska divizija.

461 Arhiv VII, kut. 814, reg. br. 8/1-1 i 2/11.

462 Grupa autora, »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945«, VIZ, »Vojno delo«, Beograd, 1958. (U daljem: »Završne operacije«).

U toku 22. marta, 7. divizija uvodi u borbu i 3. brigadu iz rezerve, koja zauzima s. Vrkašić na rijeci Uni. Naša 1. brigada, u sadejstvu sa 2. brigadom, orijentisala se ka dolini rijeke Une d ka Ostrošcu, gdje su odsjekom neprijateljske snage od Bihaća na lijevoj obali rijeke Une.

Naša brigada je tokom dana napadala neprijateljske posade duž komunikacije Ostrožac—Bihać i nanijela im gubitke od 36 mrtvih i 47 ranjenih.

Pošto je odbacila neprijateljske dijelove u pravcu Bihaća, a zatim i u pravcu Ostrošca, (brigada je posjela dominantne položaje na lijevoj obali Une: Jankovac (tt. 383) s. Brekovic—s. Brezik (k. 396). Sa Jankovca brigada je mogla uspješno tući komunikacije u dolini Une na odsjeku željeznička stanica Cazin—Srbijani do Bihaća.

Neprijatelj u garnizonu Bihać nije imao snaga za deblokadu doline rijeke Une. Sve raspoložive snage uputio je protiv 26. dalmatinske divizije i 8. brigade 20. divizije, kao i protiv 8. kordunaške divizije na rijeci Klokot.

Noću 22/23. marta 2. brigada je, pod zaštitom naše 1. brigade, prešla Unu kod s. Pokoj i presjekla komunikaciju na desnoj obali ove rijeke, kao i komunikaciju Bosanska Krupa—s. Veliki Radić—s. Grabež—Bihać. Time je završeno potpuno okruživanje neprijatelja u gradu Bihaću sa sjevera i zapada. U to vrijeme je i 8. brigada 20. divizije sa uspjehom potisnula iz Ripča 2. bojnu 8. ustaško-domobranskog zdruga, pa je mogla otpočeti borba za bliže prilaze gradu.

Držeći položaje na lijevoj obali rijeke Une, kod s. Brekovice, naša brigada je puna dva dana, 23. i 24. marta, vodila teške borbe, često prsa u prsa, sa neprijateljem koji je iz Cazina d Ostrošca stalno pokušavao da stvori bar mali međuprostor kako bi se probio u Bihać, pojačao odbranu grada i pomogao izvlačenje preostalih snaga iz okruženja. Ali, bataljoni naše brigade su uspješno odbijali svaki takav pokušaj. U toku 25. i 26. marta brigada je vodila najtežu borbu na navedenim položajima i protiv neprijateljskih tenkova koji su podržavali pješadiju.

Poslije podne 25. marta razvila se borba na cijelom frontu brigade. Neprijateljske snage iz pravca Ostrošca i s. Prošdoi prvo su izvele silovit napad na položaje 2. i 3.

bataljona, u zahvatu puta s. Osredak—s. Vrsta. Za nepun sat borbe neprijatelj uspijeva da potisne 2. i 3. bataljon sa položaja, da zauzme s. Prošiče i k. 396, dok se samo manji dio 3. bataljona uspio održati na k. 409 kod s. Osredak, djelujući u desni bok /neprijatelja. Svi pokušaji članova štaba brigade da se protivnapadom bataljona povrate položaji, ostali su tog dana bez uspjeha.

I dok je štab brigade poduzimao sve moguće mjere da se front kod 2. i 3. bataljona stabilizuje, neprijatelj je u sam sumrak krenuo uz podršku tenkova, uz lijevu obalu Une ka položajima 1.14. bataljona na k. 383—s. Brekovicica (džamija)—s. Bukovica.

U to vrijeme prestao je napad na položaje 2. i 3. bataljona, ali se kod 1. i 4. bataljona odvijala prava drama! Borbom prsa u prsa neprijatelj uspijeva da se probije na spoju 1. i 4. bataljona i da upadne u s. Brekovicu (predio zvani Džamija).

U toj borbi neprijatelj je uz podršku artiljerije, minobacača i tenkova i djelomično zaposjeo položaje 1. i 2. bataljona, odnosno izmiješao se sa našim snagama. Na položajima ispod s. Brekovicice, kod Džamije, neprijatelj je zaplijenio naša dva protivtenkovska topa 47 mm. Zahvaljujući brznoj intervenciji 1. i 4. bataljona, topovi su povraćeni, a neprijateljske snage potisnute iz s. Brekovicice.⁴⁶³

Uveče, pri analizi situacije poslije borbe 25. marta, štab brigade nije raspolagao podacima o jačini neprijateljskih snaga sa kojima je vođena navedena borba. Zato je u štabu brigade vladalo mišljenje da se neprijatelj, nakon odbacivanja od 1. i 4. bataljona iz sela Brekovicice, povukao u pravcu Ostrošca i niz dolinu rijeke Une. Međutim, jurišna četa, koja je upućena da utvrdi gdje je neprijatelj, otkrila je da se on zaustavio na samo stotinjak metara i da je otpočeo sa ukopavanjem.

Odlučeno je da se još u toku noći napadne i odbaci. Međutim, 26. marta u 1 čas, kada su naši krenuli u napad, i neprijatelj krenuo u protivnapad na čitavom frontu.

Tako je došlo do susretne borbe, do borbe prsa u prsa u mraku. Tek nakon jednog časa borbe, neprijatelj je potisnut ina svoje polazne položaje. Tom prilikom zarobljena je

463 Damjan Stapar, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 685.

grupa «neprijateljskih vojnika, koji su izjavili da pripadaju 724. pješadijskom puku iz 104. njemačke pješadijske divizije, koja je do 25. marta stigla u Bosansku Krupu. O ovome su izviješteni štab 7. banijske divizije i štab 4. korpusa.

U svanuće 26. marta neprijatelj je uz podršku artiljerije i tenkova krenuo ponovo u napad i uspio da potisne naš 4. bataljon i zauzme s. Brekovicu, odnosno sjeverni dio ovog sela. Negdje oko 13 časova, snažnim protivnapadom sa fronta i sa lijevog krila, brigada prisiljava dijelove 104. njemačke divizije na neorganizovano povlačenje u pravcu s. Prošića. Tako su ponovno dostignuti i posjednuti raniji položaji na liniji s, Brekovicica (k. 369)—k. 409.

Međutim, neprijatelj ubrzo uvodi u borbu novopristigle snage iz dubine i — do noći — ponovo zauzima s. Brekovicu. Naša brigada je zauzela položaj na liniji: Strnik (k. 465)—Branjevina (ik. 382)—k. 383—isključno k. 409 sjeverozapadno od s. Osredak.

Glavne snage 104. njemačke divizije, podržane sa 654. artiljerijskim divizionom, uspjele su da se probiju desnom obalom Une preko s. Spahići i da, uveče 26. marta, pojačaju garnizon Bihać. Zbog toga su 2. i 3. brigada 7. banijske divizije tokom noći prebačene na lijevu obalu Une, radi pojačanja odbrane naše 1. brigade.

Sutradan 27. marta naša i 3. brigada, podržane tenkovima 4. tenkovskog bataljona, organizuju napad na neprijatelja u s. Brekovicica. Napad nije uspio zbog slabog sadržaja tenkova, pješadije i artiljerije. To inije ni čudo, jer su tenkovi prvi put dejstvovali kao neposredna podrška pješadije, odnosno ovih dviju brigada. U toku napada, među ostalima, poginuo je i komesar 3. bataljona Miloš Kon; dužnost komesara preuzeo je Čedomir Omazić.

Kao što se vidi, situacija u vremenu od 23. do 27. marta kod s. Brekovicice mijenjala se gotovo svakog časa. Položaji isu prelazili iz ruke u ruku u jurišima i borbi prsa u prsa. Držanje položaja kod s. Brekovicice bilo je od značaja za (uspješan napad na neprijateljski garnizon Bihać, jer bi neprijatelj sa njih mogao direktno ugrožavati naše jedinice.

Tako je, zbog obostranih interesa za ove položaje, proizilazio i karakter borbe. O tome rječito govore i obo-

strand gubica koji su (iznosili kod neprijatelja 97 mrtvih, 115 ranjenih i 14 zarobljenih, a kod naše brigade — 13 mrtvih i 72 ranjena. Poginuli su d komesar 3. bataljona Miloš Koin, njegov zamjenik Miloš Peškir, a ranjen komandant 3. bataljona Nikola Ornojević, čime je 3. bataljon ostao bez štaba. Važno je istaći da su u ovim borbama sve jedinice brigade ispoljile natčovječanske napore i herojstvo kroz sve faze — do borbe prsa u prsa.

Opkoljeni neprijatelj u Bihaću teško se održavao pod pritiskom 26. dalmatinske divizije i 8. brigade 20. divizije. Zbog toga koristi prodor dijelova 104. njemačke divizije dolinom Une i tokom 27. marta transportuje oko 900 ranjenika za Bosansku Krupu a, noću 27/28. marta, i njegovi ostaci iz Bihaća se izvlače dolinom Une na sjever, ostavljajući zaštitnicu na liniji s. Spahići—Alibegovića kosa (k. 625). Naša 1. brigada držala je sve do 31. marta položaje prema neprijatelju na liniji: s. Turija—s. Majdan—s. Vrsta—s. Smiljanići. Kod s. Slatine brigada se oslanjala na Krajiški odred.

Dok naša brigada drži položaje prema 104. njemačkoj diviziji u dolini Une, štab 7. banijske divizije, sa 2. i 3. brigadom, maršuje pravcem Drežnik Grad—Ličko Petrovo Selo — na pravac Slunj—Rakovica—Plitvička jezera,⁴⁶⁴ a zatim u Liku: da napadima u širem rejonu Brinja zaštiti desni bok jedinica 4. armije.

Glavnina 104. njemačke pješadijske divizije prikupljala se u dolini rijeke Une, ali još nije ispoljavala napadne namjere u pravcu Bihaća, koji su držale naše pozadinske jedinice sa komandom bataljona za vezu Bihačkog vojnog područja, kao komanda garnizona. Međutim, tokom 1. i 2. aprila dolazi do žestokih borbi između dijelova 104. njemačke pješadijske divizije na položajima Strnik (ik. 465)—Kula Bisovac i dalje, do s. Vrsta.⁴⁶⁵

Od 2. aprila položaje od naše brigade preuzima 2. brigada 8. kordunaške divizije i muslimanska brigada, sada u sastavu 8. kordunaške divizije. Poslije smjene na položajima prema s. Breikovici i s. Ostrošcu, brigada se povukla

464 Arhiv VII, kut, 818, reg. br. 9/1 i 3/18.

465 »Završne operacije«.

u s. Vaganac, gdje je prenoćila i, nakon vdšednevnih borbi, malo se odmorila. Iz Vaganca, brigada sa ostalim jedinicama divizije, kreće 3. marta za Liku, gdje vodi nove borbe na desnom krilu 4. armije.

BORBE U LICI I PONOVO NA PRAVCU BIHAĆ—SLUNJ

Prema planu 4. korpus dobija zadatak da napadom na širokom frontu, obezbijedi desni bok 4. armije, u Lici i da presiječe komunikaciju Modruša—Brinje. Zato 7. banijska divizija dobiva zadatak da se tokom 3. aprila prebaci pravcem Drežnik Grad—iselo Čatrnja—selo Poljanak—Kuselj—Lička Jasenka i, 4. aprila, napadne neprijateljske posade i uporišta u selima: Jasenica, Dabar, Lipnica i Stajnica, kao i da presiječe komunikaciju Razvale—Brinje.

Na prostoriji Jezerane, Brinje, Vrhovine, Otočac, nalazile su se ustaško-domobranske snage uz štab sa prištapskim dijelovima 392. legionarske divizije, kao i dijelovi 847. njemačkog pješadijskog puka.

Naša brigada zadržana je u rezervi divizije, dok su 2. i 3. brigada dobile zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljska uporišta u selima: Jasenica, Dabar, Lipica, Stajnica i Jezerani. Neprijatelj u is. Jezerani, koga je napadala 3. brigada, pružio je vrlo jak otpor, pa je napad na neprijatelja u 'S. Dabar preuzela naša brigada iz rejona s. Saborско.

U dvočasovmm borbama, neprijatelj u s. Dabru je djelomično uništen, a jedan dio je uspio da pobjegne u uporište Jezerani i Križpolje. Poslije osvajanja s. Dabra, jedan dio brigade je ostao u selu, dok se drugi dio prebacio u pravcu Otočca. Istovremeno je 2. brigada likvidirala neprijateljska uporišta u s. Lipici i s. Stajnici, a zatim izbila na liniju s. Rajikovici—s. Draženovici—s. Pernari—Šebalji, dok je 3. brigada nastavila napad na s. Jezerane.

U toku 5. aprila naša brigada je sa dva bataljona potpomogla napad 3. brigade na s. Jezerane, dok je 2. brigada odbila tri neprijateljska napada iz pravca s. Maljena, a zatim prešla u protivnapad u pravcu Maljena (tt. 684) i gonjenje do linije Knežpolje—Brinje. Istog dana su i 3. bri-

gada i dva bataljona naše 1. brigade do 19 časova oslobodili s. Jezerane.

Poslije oslobođenja dijela Like do linije Knežpolje — —Brinje, štab 7. bandjsike divizije upućuje našu brigadu u pravcu Ličke Jasenice. Inače, ovim nastupanjem 7. banijske divizije bilo je neprijatelju onemogućeno povlačenje iz Like (rejona Gospić) na sjever, pravcem Ogulin i prema Karlovcu, jer su naše snage posjele komunikaciju na planinskom odsjeku Ogulin—Brinje. Međutim, njemačka 104. pješadijska divizija iz doline Une je uspjela da probije položaj 8. kordunaške divizije i da izbjije u rejon Ličko Petrovo Selo na putu preko Slunja za Karlovac. Time je ugrozila pozadinu 4. korpusa i desni bok 4. armije koja je dejstvovala u Lici. Zbog toga štab 4. korpusa naređuje 7. banijskoj diviziji da se hitno prebaci na pravac Bihać— —Slunj.⁴⁶⁶

BORBE ZA RAZBIJANJE 104. NJEMAČKE DIVIZIJE

Od 10. do 14. aprila 1945. godine, 7. banijska sa 8. kordunaškom divizijom vodi teške borbe za razbijanje 104. njemačke pješadijske divizije na relaciji Bihać—Slunj— —Karlovac.⁴⁶⁷

Iz rejona Ličke Jasenice, naša 1. brigada preduziima pokret pravcem: Lička Jasenica—Saborski—Plitvička jezera—Carev kamen—Poljanalk. Čim je stigla, 10. aprila, brigada je napala neprijatelja *VL* s. Čelopek (k. 528), gdje su se nalazile dvije kompanije iz sastava 104. njemačke divizije. Pošto se napadom po danu misu postigli određeni rezultati, odlučeno je da se napad nastavi noću, kada je neprijatelj odbačen u pravcu s. Vaganac i ka Bihaću.

U toku napada na Čelopek po danu brigada je imala 8 mrtvih i 17 ranjenih, dok je neprijatelju nanijela gubitke od 10 zarobljenih, 43 mrtva i više ranjenih.

Narednog dana, 11. aprila, brigada je produžila pravcem Ličko Petrovo Selo—s. Vaganac. U Vaganacu je zarobila veću grupu Nijemaca iz zaštitnice 104. njemačke pje-

466 Arhiv VII, kut. 814, reg. br. 8/1-2 i 12/1.

467 Isto, kut. 814, reg. br. 8/1-1, 4-1/11 i 23/1-1 i kut. 818, reg. br. 16/2 i 18/2.

šadijske divizije. Odatle produžuje ka s. Sadilovcu, koje takođe napada iz pokreta i — u sumrak — potpuno oslobađa. Pošto je naša brigada oslobodila s. Sadilovac, i jedinice 8. kordunaške divizije su istog dana do 23 časa oslobodile Drežnik Grad.

Na dan proboja Sremskog fronta, 12. aprila 1945. godine, naša brigada je napala neprijatelja u rejonu s. Grabovac—s. Rakovica na (komunikaciji Slunj—Plitvička jezera. Pošto je osvojila Veliki Vršaik (tt. 414), k. 409 i Klenovaču (tt. 483), spustila se na cestu Slunj—Plitvička jezera kod s. Trkalji.

Napad na neprijatelja u zahvatu ceste Plitvička jezera—Slunj počeo je oko 12 časova; neprijatelj je tek uveče protjeran u pravcu Slunja. Ovo su bile zaštitnice 104. njemačke pješadijske divizije, pa je i to uticalo na oštrinu borbe. Neprijatelj je imao 74 mrtva, veći broj ranjenih i 36 zarobljenih vojnika i oficira, a brigada 2 mrtva i 6 ranjenih. Sa ovim borbama, prestao je dalji dodir brigade sa dijelovima 104. njemačke pješadijske divizije, čija se glavnina povukla za Karlovac ti dalje, na sjever.

PONOVO KOD SELA BREKOVICE I OSTROŠCA

Umjesto gonjenja dijelova 104. njemačke pješadijske divizije u pravcu Slunja i Karlovca, brigada je dobila naređenje da se odmah vrati u rejoin s. Brekovice i Ostrošca u dolini rijeke Une.

U Ostrošcu su se još nalazile dosta jake neprijateljske snage koje su održavale neprekidnost fronta na rijeci Uni, od njenog ušća do Ostrošca. One su ugrožavale pozadinu 4. korpusa, a time i 4. armije, koja je prodirala kroz Liku ka Ogulinu i Rijeci. Ove snage neprijatelja u Ostrošcu ii okolini bile su iz raznih dijelova: iz 373. legionarske »Tigar« divizije, sastavljene od ustaša i domobrana, muslimanskog »zelenog kadra« itd.

Poslije marša iz rejoina Rakovice do s. Brekovice, brigada je, već 17. aprila, vodila borbu sa dijelovima 373. legionarske »Tigar« divizije u rejonu Strnika (k. 465) i Kule Bisovac. U kratkotrajnoj, ali žestokoj borbi, neprijatelj je

prisiljen na povlačenje u pravcu s. Brekovice i Ostrošca. U ovoj borbi imao je 23 mrtva i veći broj ranjenih, a brigada 3 mrtva i 14 ranjenih.

Brigada je zatim uspostavila sadejstvo sa dijelovima 3. brigade 29. divizije, koja stiže kroz Bosnu i, 19. aprila, vrši napad na neprijatelja u s. Brekovići, s. Prošići i k. 409 kod sela Osredka. U snažnom naletu, naša brigada zauzima selo Prošići i k. 409. Ali, neprijatelj pojačava svoje snage iz Ostrošca i preduzima protivnapad uz jaku artiljerijsku i minobacačku podršku i našu brigadu potiskuje na polazne položaje.

Poslije tročasovne borbe gubici neprijatelja bili su 59 mrtvih, veći broj ranjenih i 16 zarobljenih, a brigada: 4 mrtva i 26 ranjenih. Sutradan, 20. aprila ujutru, napad brigade (sa jednim bataljonom iz 3. brigade) na Ostrožac i Gnjilavac nije uspio. Tek, 23. aprila brigada je u sadejstvu sa Krajiškim NOP odredom i jednim bataljonom iz 3. brigade, uspjela da oslobodi Ostrožac i Gnjilane kod Cazina. Napad je uslijedio baš u vrijeme kada se neprijatelj spremao za opšte povlačenje iz doline rijeke Une dalje na zapad.

U gonjenju neprijatelju su nanijeti osjetni gubici. Ovom borbom brigada, ujedno, završava jednomjesečne borbe oko Bihaća, dijelom u Lici i na Kordunu, i ponovno kod Ostrošca i Cazina.⁴⁶⁸

Brojno stanje brigade, po spisku, u aprilu 1945. godine iznosilo je: 24 oficira, 95 političkih radnika (oficira), 159 podoficira, 1.127 boraca ili ukupno 1.405 ljudi. Od naoružanja brigada je raspolagala sa 472 puške, 106 automata (šmajsera), 52 puškomitraljeza, 22 laka mitraljeza »šarac«, 5 minobacača 50 mm, 6 minobacača 81 mm, 3 tromblona, 6 dvoosovinskih ikola i 138 konja.⁴⁶⁹

Glavnina 7. banijske divizije (2. i 3. brigada) i dalje je dejstvovala na Kordunu između rijeke Mrežnice i Dobre, pa je štab divizije depešom 24. aprila naredio da naša 1. brigada odmah krene u sastav divizije. U vezi sa tim, jedinice brigade su se okupile u rejonu s. Stijena—Cazin i odmah krenule pravcem s. Stijena—Cazin—Tržačka Rašte-

468 Arhiv VII, kut. 814, reg. br. 5/1-11 i 9/1-2.

469 Isto, kut. 814, reg. br. 8/1-5.

la—Kordunski Ljeskovac—Slunj—Donje Primišlje—Trošmarije, gdje stižu 27. aprila u sumrak.

Namjera štaba 7. banijske divizije bila je da, u sadejstvu sa 34. divizijom i pristiglom 3. crnogorskom divizijom (ovo je bilo već dogovoreno), izvrši napad na garnizon Karlovac. Do toga napada, međutim, nije došlo zbog novog zadatka jedinicama 4. korpusa — da ubrzaju pokret kroz Gorski kotar u pravcu Postojne i Slovenačkog primorja. Tako su Karlovac oslobodile crnogorske jedinice.

Shodno novom naređenju štabu 4. korpusa, naša brigada se, u sastavu 7. divizije — d ne zadržava u rejonu Trošmarije, već nastavlja pokret u pravcu Bosiljeva, udaljenom još oko 12—15 km.

Ujutro 28. aprila, 2. brigada 7. banijske divizije uspijeva da za nepun sat borbe zauzme Basiljevo i, goneći neprijatelja zajedno sa našom brigadom, u sumrak zauzme s. Vukova Gorica na cesti Karlovac—Delnice, i tako presiječe i ovu glavnu komunikaciju.

U toku noći 29/30. aprila dio naše brigade zadržan je na položajima prema Karlovcu, a ostatak se odmarao. Već sutradan, 30. aprila, štab 7. banijske divizije dobija zadatak da odmah produži ubrzanim maršem pravcem Vinica—Kočevje u Sloveniji, radi uništenja 97. njemačkog armijskog korpusa u širem rejonu Ilirske Bistrice. Ispred 7. banijske kretala se 8. kordunaška divizija.

MARŠ-MANEVAR SA RIJEKE KUPE KA POSTOJNI

Usljed teških borbi sa 97. njemačkim armijskim korpusom kod Rijeke i u dolini Piivke, kod Ilirske Bistrice, Vrhovni komandant 30. aprila pretpotčinjava štabu 4. armije čitav 4. korpus, koji svojim dejstvom sprječava proboj 97. korpusa iz rejona Ilirske Bistrice ka Postojni i Ljubljani, odnosno austrijskoj teritoriji. U vezi s tim, 4. korpus dobiva naređenje da odmah krene pravcem Vinica—Kočevje—Postojna.

Na tom pravcu, međutim, u rejonu Kočevja našle su se grupisane snage slovenačke Bijele garde (domobrani), Pla-

ve garde (četnici) i četnici Draže Mihajlovića koji su bježali ispred naših snaga na zapad.

Štab 7. banijske divizije, 30. aprila naređuje da se naša brigada odmah prikupi i krene pravcem: Vinica—Črnomelj—Kočevje—Postojna. Plan štaba 4. korpusa i 7. banijske divizije bio je da se napadne i razbije neprijatelj u rejonu Kočevja, a potom produži pravcem Ribnica—Bloke—Postojna. Međutim, još u toku marša, stiže novo naređenje štaba 4. armije: da se divizija ne zadržava oko napada na Kočevje, već hitno produži za Sent Petar (danas Pivka). Zato, 1. maja štab 7. divizije izdaje novu zapovijest za ubrzani marš.

Naša brigada u 13,30 časova produžava pokret pravcem Stari Trg, ponovo prelazi rijeku Kupu, zatim maršuje pravcem is. Blaževiči—Razdrto—Draga—Brod Moravice, gdje se razmješta i, tokom 2. maja, ostaje na predanku.⁴⁷⁰ Ujutro 3. maja brigada nastavlja pokret pravcem za Iga Vas, gdje je ponovo zanoćila i, sutradan 4. maja u 14 časova, produžila pokret pravcem Čabar—Prezid—Knežak—s. Zagorje. Tu prelazi bivšu jugoslavensko-italijansku granicu i 5. maja stiže u rejon sjeverno od s. Sambija kod Sent Petra na Krasu.

Ovaj dio borbenog puta brigade iznosio je preko 170 kilometara i to — po izrazito teškom terenu. Međutim, već istog dana, 5. maja, brigada je u sastavu divizije stupila u borbu protiv dijelova 97. njemačkog armijskog korpusa,⁴⁷¹ radi sprječavanja proboja u pravcu Postojna—Ljubljana i dalje, na teritoriju Austrije.

BORBE BRIGADE ZA UNIŠTENJE 97. NJEMAČKOG KORPUSA

Do 1. maja 1945. godine 4. armija uspijeva da okruži 97. njemački korpus u dolini rijeke Pivke, odnosno u širem rejonu Ilirske Bistrice. A zatim nastaje borba: s jedne strane za proboj neprijatelja u pravcu Postojne, Ljubljane i dalje, u Austriju, a, s druge, za njegovo uništenje.

470 Arhiv VII, kut. 814, reg. br. 15/1.

471 Arhiv VII, kut. 814, reg. br. 24/2.

Na pravac Ilirska Bistrica—Postojna 7. banijska divizija stiže u pravi čas, kada je neprijatelj već bio počeo potiskivati brigade 26. dalmatinske divizije. U toku noći 5/6. maja 7. divizija smjenjuje dijelove izmorene 26. dalmatinske divizije, a zatim, upornom odbranom, omogućava razoružavanje čitavog 97. njemačkog armijskog korpusa.⁴⁷² U isto vrijeme, zajedno sa 8. kordunaškom divizijom, sprječava prodor neprijatelja ka Postojni i Ljubljani.

Završetak rata bio je na vidiku. Na licima boraca brigade uočavao se poseban ponos i vedrina dok su hitali u posljednje odlučne borbe. Negdje na pola puta od s. Sembija do mjesta borbe, štab brigade je sačekao načelnik štaba 4. korpusa, Stanko Bjelajac Gane i pošto je starješinama podijelio nekoliko karata okolnog terena, upoznao ih je o kritičnoj situaciji kod 26. dalmatinske divizije i potrebi da se ubrza kretanje. Sa dva bataljona u borbenom poretku brigada je produžila ka Ilirskoj Bistrici i za kratko vrijeme susrela se sa prednjim dijelovima 902. i 904. njemačkog puka.

U ovom prvom sudaru brigada je uspjela da odbaci neprijatelja i da ponovo posjedne položaje koje su ranije držali dijelovi 26. dalmatinske divizije. Njena tri bataljona (1, 2. i 3) posjeli su položaje južno od s. Sembija, lijevo od ceste Ilirska Bistrica—Sent Petar na Krasu—Postojna i, ulijevo, sve do Stražice (k. 711), dok je 4. bataljon posjeo položaj desno od ceste i nešto unazad, s tim da se, sa padom mraka, prikupi u brigadnu rezervu. Borcima je na ruke podijeljeno i 1.400 ručnih bombi iz rezerve. Uspostavljena je telefonska i radio veza sa štabovima bataljona, kao i od štaba brigade do štaba divizije.

U samu noć na položaje brigade ponovo je došao načelnik štaba 4. korpusa sa komandantom 7. divizije Milanom Pavlovićem Mićunom, da bi se upoznali sa situacijom. Cijenilo se, na osnovu osmatranja, kolona, da se pred položajima brigade nalazi od dvije do tri hiljade neprijateljskih vojnika. Međutim, bilo ih je mnogo više, ali potpuno okruženih.

Pred polazak iz štaba brigade, načelnik štaba korpusa je skrenuo pažnju komandantu brigade Đuri Pjevcu i na-

472 Milan Knežević, »Učešće u uništenju njemačkog 97. korpusa«.

čelniku štaba brigade Radovanu Božiću da postoji vjero-
vatnoća da neprijatelj pokuša proboj preko položaja naše
brigade, da naročito budu oprezni na desnom krilu, dok
ne stigne 3. brigada 8. kordunaške divizije koja je trebalo
da smijeni 3. brigadu 26. dalmatinske divizije.

Štab brigade se razmjestio u grupi kuća na samoj cesti,
na desnom krilu položaja. Tu se, u blizini, nalazio i tenkov-
ski bataljon 4. korpusa, raspoređen u zahvatu ceste. Tokom
noći članovi štaba brigade su bili budni i stalno na okupu.
Veza sa potčinjenim jedinicama je funkcionisala dobro.

Negdje između 23 i 24 časa 5. maja otpočela je izne-
nadna puščana i mitraljeska paljba u blizini, ispred štaba
brigade. Ustanovljeno je da je neprijatelj vrlo blizu. Baš
u to vrijeme stigao je 4. bataljon, koji je bio predviđen kao
rezerva brigade. Komandant brigade odmah kreće sa 4.
bataljonom u pravcu paljbe. Za samo minut-dva došlo je
do borbe prsa u prsa. Neprijatelj je zaustavljen i odbijen.
U međuvremenu i 3. brigada 8. kordunaške divizije izbila
je na položaje desno od 1. brigade. U toku te noći neprija-
telj je još tri puta pokušavao da se probije kroz naše polo-
žaje. Ali — bez uspjeha.

Nijemcima nije ostalo drugo sem da pokušaju pro-
boj ili da se predaju. Oni ponovo kreću u napad i to, po-
red 902. i 904. puka, i sa borbenom grupom »Rijeka«, pod
komandom njemačkog pukovnika Cimermana. Tako je 6.
maja oko 3,30 časova neprijatelj otpočeo sa kratkotrajnom
artiljerijskom pripremom, zatim uslijedio masovan napad
pješađije. Ponovo je dočekan snažnom vatrom, u kojoj su
znatnu ulogu odigrale ručne bombe.

Ti pokušaji proboja uz vatru bez štednje municije, tra-
jali su preko dva časa. Na kraju, ispred položaja brigade
ostalo je preko 70 mrtvih, a zarobljeno je preko 90 vojnika
i zaplijenjena veća količina oružja i opreme.

U svitanje dana, 6. maja, otkriveno je da neprijatelj
ponovo dovlači jake snage, ali ovog puta desno od komuni-
kacije u pravcu k. 467 i s. Podstena, gdje se nalazio jedan
bataljon 3. brigade 8. kordunaške divizije. Cijeneći da ne-
prijatelj ima namjeru da preko k. 467 i s. Podstena zaobiđe
naše položaje i izbije u s. Sambaja, štab brigade upućuje
4. bataljon iz rezerve — da posjedne položaje zapadno od

k. 485 (na cesti s. Sembija—s. Trnovo) frontom prema k. 467 i s. Podstenu. Brigadna minobacačka četa 81 mm dobiva zadatak da pripremi elemente za gađanje k. 467 i padina južnije. Ostale jedinice brigade moraju biti spremne da otvore bočnu vatru svim oruđima koja imaju domet do padina i k. 467. Na taj način organizovana je pomoć bataljonu 3. kordunaške brigade koji je držao položaj prema k. 467 i selu Podstenu.

Ujutro 6. maja oko 5 časova neprijatelj je krenuo u opšti napad na k. 467. Za kratko vrijeme — i uz vrlo velike gubitke — uspio je da ovlada kotom, okrenuvši time leđa našem 4. bataljonu. Međutim, izložen jakoj vatri našeg 4. bataljona i minobacačke čete brigade, nije se mogao održati pa otpočinje povlačenje. To koristi bataljon 3. kordunaške brigade i na juriš vraća izgubljene položaje.

Kod neprijatelja nastaje metež, neorganizovano povlačenje, bježanje u grupama za Ilirsku Bisticu; neprijatelj ostavlja veći broj mrtvih i ranjenih. Mnogi su zarobljeni. Ceneći da je nastupio momenat za napad na kosu sjeverno od nadvišavajuće k. 417, ikoja je služila neprijatelju kao oslonac za napade na naše položaje, štab brigade traži artiljerijsku i tenkovsku podršku. Pri tome 4. tenkovski bataljon dobiva zadatak da napadne neprijateljsku artiljeriju na položajima iza okuke ceste.

Oko 8 časova brigada, uz podršku divizijske i korpusne artiljerije, sa tri tenka i jednim oklopnim automobilom prelazi u napad. Čim su bataljoni krenuli u napad, neprijatelj je uništio naša dva tenka. Preostali tenk i oklopni automobil su se zbog toga vratili ina polazne položaje. Njihovo povlačenje otupilo je donekle silinu juriša brigade.

U dvočasovnoj borbi naša tri bataljona su zauzela položaje na kosi sjeverno od k. 417, prisilivši neprijatelja da se u gomilama povlači ka s. Trnovu i s. Zarečju. Prilikom povlačenja brisanim prostorom neprijatelj je pretrpio nove velike gubitke. Naši bataljoni su se zadržali i utvrdili na dostignutim položajima.

Poslije protivnapada brigade, neprijatelj je imao sve manje izgleda da se iz rejona Ilirske Bistrice uspješno probije na sjever.⁴⁷³ Zato je uputio prve pregovarače u pravcu

473 »Završne operacije«.

naših položaja, koji su, usljed nesporazuma, bili uništeni. Naime, kad su se borbe za kosu sjeverno od k. 417 već bile stišale, primijećeno je da se iz Ilirske Bistrice u pravcu položaja brigade kreće jedan motorcicl i jedan luksuzni automobil. Međutim, dok se štabu bataljona javljalo da ih propusti, dva neobaviještena puškomitraljesca su sa položaja otvorila preciznu vatru i uništila oba vozila. Bili **su** to, kako se kasnije saznalo, prvi od neprijatelja upućeni pregovarači.

Ali, umjesto pregovora, nastavljene su borbe, koje su trajale li u toku noći 6/7. maja, dok je štab 4. korpusa vodio pregovore sa predstavnicima 97. njemačkog armijskog korpusa. Žestoke borbe vodile su te noći sve jedinice 7. banijske i 8. kordunaške divizije na sjevernim prilazima Ilirske Bistrice ii u samom ovom mjestu, Neprijatelj je samo djelomliano uspio da potisne naše snage istočno od Ilirske Bistrice u pravcu Milonja (k. 1098)—Metla—ik. 822, gdje je izlbio do zore 7. maja.

Međutim, već uj-utro do 6 časova 7. maja postignut je sporazum o kapitulaciji 97. njemačkog armijskog korpusa. Tako je naša 1. brigada »Vasilj Gačeša« u borbama od 5. do 7. maja 1945. godine nanijela neprijatelju osjetne gubitke. Samo ispred položaja brigade izbrojano je 198 mrtvih, veći broj ranjenih i 218 zarobljenih. Zaplijenjene su veće količine oružja, municije i druge opreme.

Brigada je imala 10 mrtvih ii 23 ranjena. Među poginulim bili su i komesar 2. čete 2. bataljona Rade Matić, zamjenik komesara 3. čete 4. bataljona Vaso Paprica, a među ranjenima načelnik štaba brigade Radovan Božić, komandir 2. čete 4. bataljona Vaso Vukmirović, komesar 1. čete 4. bataljona Dragan Dragić i ostali.⁴⁷⁴

Na položajima sjeverno od Ilirske Bistrice, brigada je dočekala i potpuno razoružavanje 97. njemačkog korpusa, vodeći borbe protiv onih neprijateljskih grupa i skupina koje su se namjeravale probiti za Ljubljanu i dalje, za Austriju. I u tim borbama brigada je dala posljednje žrtve za konačno oslobođenje naše zemlje.

474 Đuro Pjevač, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 732.

Štab 4. armije primio je 7. maja 1945. godine slijedeće naređenje Generalštaba JA:

»Prema saopćenju Radio-Zagreba, njemačke i ustaške snage napustile su Zagreb i povlače se na zapad. Potrebno je da naše snage koje su orijentisane prema sjeveru, što prije izbiju na komunikaciju Zagreb—Ljubljana—Jesenice, u cilju presijecanja odstupnice i u cilju brzog napredovanja ka našim sjevernim granicama«. ⁴⁷⁵

Za izvršavanje ovog naređenja, među ostalim jedinicama, našle su se i bandjske brigade u sastavu 7. banijske divizije. Međutim, neprijatelj se brzo povlačio i, umjesto borbi u dolini Save i na komunikacijama Zagreb—Ljubljana—Jesenice, 7. banijska divizija prolazi paradišnim mar-

Druga četa 4. bataljona 1.(7) banijske brigade »Vasilj Gaćeša« na maršu od Ilirske Bistrice za Rijeku, maja 1945. godine

som kroz slobodnu Ljubljanu. A zatim, na putu za Baniju, stiže do Zidanog Mosta, gdje razoružava jednu neprijateljsku zaostalu kolonu.

475 »Završne operacije*

Poslije toga ise vraća u rejon Ilirske Bistrice, zatim u Rijeku i najzad u Zonu »B«, novoosnovane Slobodne teritorije Trsta.

KRUŽNI MARŠ: ILIRSKA BISTRICA—LJUBLJANA—ZIDANI MOST—ILIRSKA BISTRICA—RIJEKA—GRANICA ITALIJE

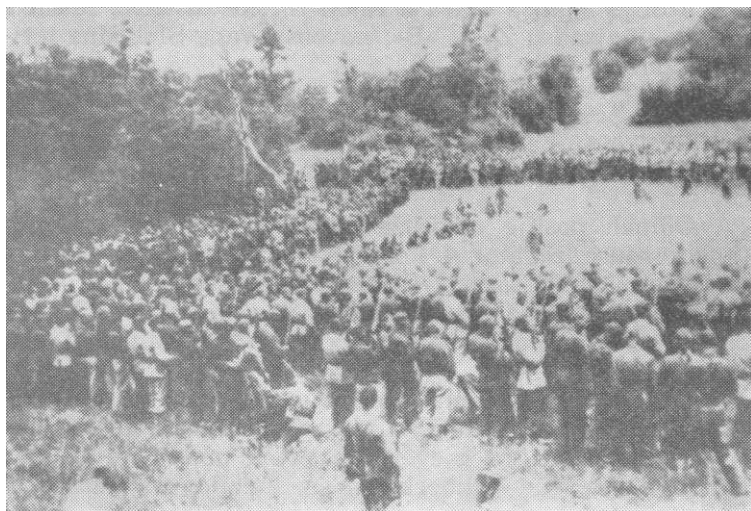
Odmah poslije razoružavanja 97. njemačkog armijskog korpusa, zadatak 4. korpusa bio je da što prije izbije na komunikacije Zagreb—Ljubljana—Jasenice, radi sprječavanja povlačenja neprijatelja iz pravca Zagreba ka zapadnim granicama Jugoslavije, odnosno ka austrijskoj teritoriji.

Do 10. maja 7. banijska divizija stiže u rejon Vrhnike. U to vrijeme neprijateljske snage iz pravca Zagreba već su bile odstupile na sjeverozapad, ina prostoriju trougla Dravograd—Celje—Pliberk, pa se divizija pripremala za povratak na Baniju.

Svi borci bili su presrećni što se vraćaju na rodnu Baniju i što će banijske jedinice biti razmještene u Sisku, Petrinji, Glini, Kostajnici i Dvoru na Uni da, zajedno sa narodom ovog kraja, dijele prve dane slobode. Međutim, zbog novonastale situacije oko Trsta, našim jedinicama je u rejonu Zidanog Mosta izmijenjena maršruta: trebalo je krenuti nazad, ka Ilirskoj Bistrici. Naime, trebalo je u punoj borbenoj gotovosti sačekati rešenje kome će pripasti Trst — Italiji, Jugoslaviji ili će biti slobodna zona. Radi toga jedinice nastavljaju pokret u pravcu Rijeke i Sušaka.

U Rijeci se još nalazila 19. dalmatinska divizija, pa je 7. banijska divizija zaustavljena na prostoriji između Opaticje, Rijeke i Kastva, a 1. brigada je raspoređena u s. Matulje, gdje je ostala do konca maja 1945. Iz Matulja brigada prelazi u kasarne na Rijeci, u kojima ostaje do konca juna 1945. Do tada je završeno diplomatsko rješenje o uspostavljanju Slobodne teritorije Trsta (STT), podijeljene na Zonu »A«, pod kontrolom ratnih saveznika, i Zonu »B«, pod kontrolom naših snaga.

Naša brigada u sastavu 7. banijske divizije potpadala je pod zasebnu upravu zone »B«, na još neodređenoj granici između Jugoslavije i Italije. Tu, u zoni »B« STT, bri-

Prva (7) banijska brigada »Vasilj Gačeša« prvih dana u slobodi 1945. kod Ilirske Bistrice. Paljbom čitavog stroja pozdravlja slobodu

gada je razmještena iu zahvatu komunikacije Trst—Nova Gorica—Postojna, i to: štab brigade u s. Dobrovolje, prištapski dijelovi u s. Žablju i okolnim zaseocima, i. bataljon u s. Černiče, 2. u s. Sela, 3. u is. Šampoš i 4. bataljon uz štab brigade u okolini s. Dobrovolje.

Pod komandom Uprave zone »B« STT, brigada je postala odgovorna za odsjek demarkacione linije prema Novoj Gorici i to — od Trnovskog Gozda do Dožemberga. U tom rasporedu i punoj borbenoj gotovosti brigada je ostala do konca marta 1946.

Bio je to posebno važan zadatak za potpuno dovršavanje pobjede u oslobođenju naše zemlje i omogućavanje sprovođenja odluke naroda Istre i Slovenačkog Primorja da se nakon rata pripoje matici zemlji — Jugoslaviji. I taj zadatak banijske brigade i divizija su sa uspjehom izvršile. Zatim su divizija i njene banijske brigade, tokom oktobra i novembra 1948. godine, rasformirani.